

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН СВІТУ

У статті розглянуті методики рейтингової оцінки торговельної політики країн світу, розроблені міжнародними інститутами. У статті узагальнена структура рейтингів. Проведено порівняльний аналіз методик і виявлені переваги рейтингових оцінок. Охарактеризовано позиції України у світових рейтингах по оцінці торговельної політики.

В статье рассмотрены методики рейтинговой оценки торговой политики стран мира, разработанные международными институтами. В статье обобщена структура рейтингов. Проведен сравнительный анализ методик и выявлены преимущества рейтинговых оценок. Охарактеризованы позиции Украины в мировых рейтингах по оценке торговой политики.

In the article it is examined rating estimation methods of trade policy, which were developed by International institutions. In the article the structure of ratings is summarized. The comparative analyze of the methods was carried and the advantages of ratings was made. It is characterized the position of Ukraine in Global ratings of trade policy.

Ключові слова: свобода торгівлі, рейтинг, індекс, структура індексу, торговельна політика

Реалізація завдань торговельної політики відображається в кінцевих показниках міжнародної торгівлі, які є основою для складання рейтингів країн. Рейтинги допомагають відобразити позиції держав у геоeкономічному просторі, сформувані потенційним торговельним партнерам певну думку про державну політику у взаємних відносинах.

Характер викликів ХХІ століття актуалізує потребу у нових методологічних підходах щодо дослідження дії різноманітних факторів у тісному взаємозв'язку з просторовою диспозицією країн стосовно один одного. Наукова методологія дослідження торговельної політики знаходиться у постійному пошуку нових методів оцінки, значні позиції серед яких останнім часом посіли рейтинги. В основу рейтингових оцінок покладено методики Д.Андерсона, П.Нірі, Р.Фінстра, Р.Лоуренса та ін.

Нерозв'язана раніше частина загальної проблеми. Міжнародні економічні відносини характеризуються багатогранністю сфер та форм їх реалізації. Значне місце серед них посідає міжнародна торгівля, яка є результатом впровадження розгалуженої системи заходів торговельної політики. Науковий інтерес викликає пошук різних підходів щодо виміру та оцінки ефективності проведення міжнародних торговельних операцій. Методологія оцінки торговельної політики держав різними світовими інститутами ґрунтується на формуванні рейтингів країн. Дослідження різних методик потребує певної систематизації та пошуку методів щодо порівняння позицій країн за даними рейтингами.

Мета статті полягає в аналізі рейтингових методик виміру торговельної політики та їх систематизації для проведення подальших досліджень.

Щодо досягнення означеної мети в статті вирішені такі завдання: охарактеризовані рейтинги щодо оцінки торговельної політики міжнародних

інститутів та дослідницьких центрів; наведена структура рейтингових оцінок і охарактеризовані основні індекси; виявлені переваги та недоліки рейтингів; визначено місце України у рейтингах.

Параметри і характеристики торговельної політики вимагають постійної оцінки й, отже, підходів щодо їх вимірювання та формування рейтингів. Сучасні методики оцінки, які прийняті на озброєння Світовим економічним форумом, Світовим банком, ЮНКТАД, Міжнародним валютним фондом, Світовою організацією торгівлі та іншими міжнародними інститутами мають з, одного боку, багато подібного, з іншого боку – по-різному оцінюють інструменти торговельної політики.

Розглянемо детальніше рейтингові оцінки. Світову популярність має Індекс економічної свободи, який становить собою інтегровану оцінку 10 індексів: свобода бізнесу; свобода торгівлі; фіскальна свобода; державні витрати; свобода відносин; свобода інвестицій; фінансова свобода; права власності; свобода від корупції; свобода трудових відносин. У даному рейтингу шкала виміру має 5 значень: 100-80 – вільні країни, 79,9-70 – майже вільні, 69,9-60 – помірно вільні, 59,9-50 – в більшості невольні, 49,9-0 – подавлена свобода [1]. В основі оцінки свободи торгівлі покладено дослідження тільки тарифних та нетарифних інструментів.

В межах нашого дослідження науковий інтерес мають індекси, які детальніше відображають характер торговельної політики країн. З 2008 року Всесвітній Економічний Форум публікує Індекс залучення країн у світову торгівлю. Структура Індексу залучення у світову торгівлю містить чотири субіндекси [2; 3]: ринковий доступ (МА), митна адміністрація (ВА), транспорт та інфраструктура зв'язку (ТСІ), ділове середовище (ВЕ).

Композиція Індексу залучення у світову торгівлю (The Enabling Trade Index) представлена на рис. 1.

Перший субіндекс вимірює торговельну політику відкритого доступу іноземним товарам у країну і застосовує доступ до зовнішніх ринків для експортерів країни. Другий субіндекс оцінює дії митної адміністрації, яка полегшує вхід і вихід товарів, третій субіндекс бере до уваги розвиток транспорту та інфраструктури зв'язку, які необхідні для полегшення руху товарів у межах країни та за кордон. Четвертий субіндекс оцінює якість діяльності уряду, яка спрямована на створення в країні безпечного бізнес-середовища для активізації діяльності імпортерів і експортерів.

Схожими в методиці оцінці Індексу економічної свободи та Індексу залучення у світову торгівлю є перші два індекси, які оцінюють свободу бізнесу та торгівлі.

Рис. 1. Структура Індексу залучення у світову торгівлю [2, с. 8]

Індекс залучення країн у світову торгівлю хоча й містить аналогічні показники щодо оцінки бізнес-середовища, але, на відміну від Індексу економічної свободи, досить детально аналізує діяльність митних органів і стан транспортної та інформаційної інфраструктури.

Сучасні методики ґрунтуються на даних про стан використання інфраструктури, оскільки швидкість її змін напряму впливає на собівартість зовнішньоекономічних операцій, час обробки супроводжувальних документів та вантажів тощо.

Щодо порівняння стану транспортної інфраструктури у минулому столітті, наведемо цікавий факт, опублікований Ж.Франселом: "Технологічний прогрес дозволяє управляти витратами транспортування і зв'язку досить ефективно. У період з 1920 по 1990 рр. середня океанська фрахтова плата та плата порту за коротку тонну імпорту US і експортний вантаж впала з 95 до 29 доларів США. З 1930 по 1990 рр. середній дохід авіатранспорту за пасажирську милу впав з 0,68 до 0,11. За цей самий період вартість трихвилинного телефонного дзвінка з Нью-Йорка до Лондона поступово

знижувалася з 244,65 до 3,32 доларів США". [4, с. 5] Як бачимо, науково-технічний прогрес стимулював зниження собівартості й значно розширив можливості доставки вантажів.

Субіндекс щодо діяльності митних органів дозволяє оцінити рівень митного оформлення, кількості супроводжувальних документів, часу та витрат на проведення експортно-імпортних операцій тощо.

Методика оцінки інформаційних і телекомунікаційних технологій містить показники кількості телефонних ліній, користувачів мобільними телефонами та ІНТЕРНЕТ тощо. У майбутньому впровадження інформаційних технологій у діяльність митних служб приведе до широкого використання електронного обігу документів, що забезпечить принцип прозорості (транспарентності) в реалізації торговельної політики.

Дослідження, проведене Міністерством іноземних справ та зовнішньої торгівлі Австралії та Міністерством зовнішньої торгівлі та економічної співпраці Китаю у 2001 році, показує, яку вигоду здатна принести інформатизація митної служби, а саме, перехід на електронний документообіг у торгівлі забезпечить економію розміром від 1,5 до 15% від вартості імпортованого товару, який відвантажено у порту покупця [5, с. 385].

Аналіз рейтингу Індексу включення у світову торгівлю за 2 останні роки відбиває перші 10 позицій таких країн: Сінгапур (6,06 з 7 можливих), Гонконг (5,7), Данія, Швеція, Швейцарія, Нова Зеландія, Норвегія, Канада, Люксембург та Нідерланди. Німеччина посідає 13 місце, а США –19. Позиції Китаю і Бразилії стабільні 48 і 87 місце відповідно. Значне падіння в рангах у Туреччини – з 48 на 62, Індії – з 76 на 84 і Росії – з 109 на 114. Україна порівняно з рейтингом 2009 р. опустилася з 71 на 81 місце – 3,84. Основним фактором падіння послужили низька ефективність митної адміністрації – 110 місце зі 125, погіршення і непрозорість митних процедур на кордоні, а також складне регуляторне середовище – 117. Цей рейтинг ведеться з 2008 року й ґрунтується майже на 50 сучасних показниках економічної діяльності, включає різні інструменти регулювання, які застосовуються в торговельній політиці.

Схожими за параметрами є індексні оцінки за методикою Міжнародного Валютного Фонду та Світового банку, які передбачають розрахунки Загального індексу обмеження торгівлі.

Методика МВФ щодо розрахунку індексу використовує підхід, який запропоновано Д. Андерсоном і П. Нірі. У даному індексі наводяться показники відкритості торгівлі, які становлять спробу виміряти ефект митних тарифних та нетарифних бар'єрів на інтеграцію країни у світову торгівлю і глобалізацію міжнародної торгівлі в цілому. До їх числа належить Індекс обмеження торгівлі Міжнародного Валютного Фонду (IMF Trade Restrictiveness Index – TRI), який складається із трьох компонентів [6; 7]:

1) The Overall Trade Restrictiveness Index – Загальний індекс обмеження торгівлі (OTRI);

2) The Tariff Restrictiveness Rating – Оцінка тарифного обмеження (TRI);

3) The Nontariff Restrictiveness Rating – Оцінка нетарифного обмеження (NTRI).

Розглянемо кожний з трьох компонентів. Компонент TRI, що відображає тарифні обмеження торгівлі, – незважене середньоарифметичне тарифів, які використовуються країною до своїх торговельних партнерів у межах режиму найбільшого сприяння. Ступінь обмеження оцінюється за п'ятибальною системою.

Тарифна компонента надає корисну інформацію про ефективну сукупну ставку ввізного мита й дозволяє оцінити тарифну ефективність, оскільки високі ставки у тарифі (більше ніж 30%) призводять до зменшення надходжень від оподаткування імпорту й, отже, є вкрай неефективними.

Індекс NTR відбиває інтенсивність використання країною непрямих обмежень торгівлі (використання торговельних квот, обмежувального ліцензування, заборони, обсяги й структуру державних закупівель, обмеження на обмін валют). Цей показник оцінюється за трибальною системою. Індекс NTR розраховується як частка агрегованого обсягу торгівлі товарів та послуг (або виробництва продуктів), які підлягають дискримінації, в загальному обсязі торгівлі країни.

Третя компонента – це індекс ORT, який оцінює загальний рівень обмеження торгівлі за десятибальною системою й становить собою комбінацію індексів TR та NTR (табл. 1).

Таблиця 1

Структура Загального індексу обмеження торгівлі (OTRI)

		Випадки використання нетарифних обмежень - NTR-оцінка			
Рейтинг NTRI		1	2	3	
		нетарифні обмеження відсутні або незначні	нетарифним обмеженням підлягають від 1 до 25% виробництва товарів або торгівлі	багато секторів виробництва або торгівля підлягають NTRs (більше ніж 25% виробництва або торгівлі)	
Рейтинг TRI	1	$0 \leq t < 10\%$	1	4	7
	2	$10 \leq t < 15\%$	2	5	8
	3	$15 \leq t < 20\%$	3	6	9
	4	$20 \leq t < 25\%$	4	7	10
	5	$25 \leq t$	5	8	10

Розроблено автором на основі Review of the IMF's Trade Restrictiveness Index [7]

Наведений індекс оцінює тарифні та нетарифні обмеження, які можуть бути корисними щодо аналізу торговельної політики кожної країни.

Як було згадано вище, за методикою Світового банку також розраховується Загальний індекс обмеження торгівлі (OTRI). Але на відміну від методики Міжнародного валютного фонду, у щорічному доповіді Світового банку World Trade Indicators розраховується 5 індикаторів: торговельна політика (від 1 до

125); зовнішні умови (від 1 до 125); інституційне середовище (від 1 до 183); торговельна інфраструктура (від 1 до 155); торговельний результат (від 1 до 157) [6]. Запропонована рейтингова оцінка проводиться на основі узагальнення майже 80 показників.

Щодо обґрунтування прагнення України створити зону вільної торгівлі з ЄС, порівняємо її позиції з Польщею та Болгарією. Ці країни поетапно стали членами ЄС, а також близькі за показниками соціально-економічного розвитку до України (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна таблиця рейтингових оцінок України, Болгарії та Польщі

Рейтинг	Україна		Польща		Болгарія	
	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка
World Trade Indicators 2009/2010, Світовий банк						
Торговельна політика	52	5	25	2	25	2
зовнішні умови	63	6	82	7	82	7
інституційне середовище	142	8	72	4	44	3
торговельні заходи	102	7	30	2	63	5
торговельний результат	51	4	24	2	18	2
Enabling Trade Index 2009, Світовий економічний форум						
Індекс залучення у світову торгівлю	71	3,76	57	3,98	72	3,76
ринковий доступ	24	4,68	77	3,85	55	4,02
митна адміністрація	95	3,07	45	4,37	69	3,64
транспорт та інфраструктура зв'язку	60	3,43	46	3,71	48	3,68
ділове середовище	85	3,87	80	3,99	97	3,68
Index of Economic Freedom 2010, The Heritage Foundation						
Індекс економічної свободи	162	46,4	71	63,2	75	62,3
Свобода торгівлі	162	82,6	71	87,5	75	87,4

Розроблено автором за джерелами: [1, 2, 3, 6].

Зведені показники у табл. 2 свідчать, як спрацьовує ефект масштабу, завдяки якому країни, які протягом 4 та 6 років відповідно є членами Європейського Союзу, покращили свої позиції. Хоча у 2009 році за Індексом залучення у світову торгівлю Болгарія йде за Україною, а вже у рейтингу 2010 року Болгарія посідає 78 місце, тоді як Україна втратила позиції на 10 пунктів. Польща протягом року зберегла власні позиції за рангом, але значно покращила оцінку з 3,98 у 2009 до 4,16 у 2010 році. В цілому, економічна свобода по цих країнах вище, за середньоарифметичний показник, який склав у 2010 році 74,2.

На основі проведеного порівняння рейтингових оцінок можна зробити такі висновки:

1. Індекс залучення у світову торгівлю має досить стандартизований характер. Поряд з рейтингом вказується оцінка показника, де кожний з

субіндексів оцінюється від 0 до 7 балів. При розрахунку Індексу використовуються дані майже по 500 показниках. Запропонований Індекс об'єктивно оцінює позицію країни щодо реалізації нею власної торговельної політики.

2. У рейтингу Світового банку країни ЄС мають однаковий рейтинг з торговельної політики та зовнішніх умов, і хоча країни ведуть єдину торговельну політику й сформували спільні зовнішні умови, кожна з них має різний потенціал. За показником торговельного результату (Trade Outcome) невеликі за розмірами країни мають найкращі результати, оскільки спрацьовує „ефект невеликих чисел”. Рейтинг Trade Facilitation характеризує стан транспортної телекомунікаційної та інформаційної інфраструктури та за своєю суттю є схожим з аналогічним індексом (TCI) в оцінці Світового економічного форуму. Щоб запобігти викривленню результатів аналізу, порівняння країн доцільно проводити за кожним конкретним рейтингом окремо.

3. Рейтинг Міжнародного Валютного Фонду є складовою частиною розрахунків, які ведуться у рейтингу Світового банку.

4. Спільною рисою в рейтингах є представлення даних з оцінкою та ранжуванням країн, а також представлення докладного профілю кожної країни, з розгорнутою оцінкою по показниках даного індексу.

5. Кожна рейтингова методика ґрунтується на розрахунках тарифних та нетарифних обмежень.

Проведений аналіз рейтингових оцінок свідчить про вагомість наукових оцінок, які стандартизують та уніфікують дані по країнах і представляють їх у спрощеному вигляді. Рейтинги дозволяють ідентифікувати позицію країни у геоекономічному просторі. Показники щодо позицій країн у рейтингах стають придатним для порівняння та аналізу у подальших дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Miller T., Holmes K. 2010 Index of Economic Freedom. – The Heritage Foundation, 2010. – 471 p.
2. R. Lawrence, M. Hanouz, S. Doherty, J. Moavenzadeh. The Global Enabling Trade Report 2009. – Geneva: World Economic Forum. – 2009. – 359 p. – ISBN-13: 978-92-95044-22-7.
3. R. Lawrence, M. Hanouz, S. Doherty, J. Moavenzadeh. The Global Enabling Trade Report 2010. – Geneva: World Economic Forum. – 2010. – 301 p. – ISBN-13: 978-92-95044-84-5.
4. Francel J. Regional trading blocs in the World Economic System. – Washington: Institute for International Economics. – 373 p. – ISBN 0-88132-202-4.
5. Торговая политика и значение вступления в ВТО для развития России и стран СНГ. Руководство под ред. Дэвида Г. Тарра. – М.: Изд-во «Весь мир», 2006. – 588 с. – ISBN 5-7777-0344-5.
6. World Trade Indicators 2009/2010 // Режим доступу: <http://info.worldbank.org/etools/wti/1a.asp>
7. Allen M. Review of the IMF's Trade Restrictiveness Index // Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2005/021405r.pdf>